

THỰC TRẠNG PHÁT TRIỂN DU LỊCH DỰA VÀO CỘNG ĐỒNG CỦA CÁC TỘC NGƯỜI Ở XÃ TÂN LẬP, HUYỆN MỘC CHÂU, TỈNH SƠN LA

ThS. Phạm Thị Cẩm Vân
TS. Nguyễn Thẩm Thu Hà
Viện Dân tộc học

Tóm tắt: *Tư liệu thực địa của nhóm nghiên cứu cho thấy điều kiện khí hậu, đặc điểm địa hình, cảnh quan sinh thái và các thực hành văn hóa của người dân ở xã Tân Lập, huyện Mộc Châu đóng vai trò quan trọng trong việc thu hút khách du lịch ở trong và ngoài nước. Tuy nhiên, sự tham gia của người dân địa phương vào mạng lưới này còn khá thụ động, chưa chuyên nghiệp và điều đó khiến cho thu nhập của họ vẫn còn khiêm tốn. Với mong muốn góp phần thúc đẩy phát triển du lịch dựa vào cộng đồng ở Tân Lập nói riêng và Mộc Châu nói chung trong thời gian tới, bài viết đi sâu phân tích các nguồn lực tự nhiên, nhân văn; thực trạng phát triển du lịch ở địa phương từ năm 2011 đến nay, đồng thời đề xuất một số giải pháp để nhằm đẩy mạnh loại hình du lịch này.*

Từ khóa: *Du lịch cộng đồng, Tân Lập, Mộc Châu, Sơn La.*

Mở đầu

Trong bối cảnh hiện nay, hình thức du lịch dựa vào cộng đồng (du lịch cộng đồng) ngày càng được nhiều du khách lựa chọn cả trên thế giới và Việt Nam. Loại hình này vừa mang lại lợi ích về kinh tế vừa bảo vệ môi trường và giữ gìn bản sắc văn hóa của cộng đồng các dân tộc ở địa phương.

Du lịch cộng đồng ra đời dựa trên hình thức du lịch làng bản (Trần Đức Thanh, Trần Thị Mai Hoa, 2010). Thông qua các hoạt động du lịch này, du khách được khám phá tự nhiên và tìm hiểu văn hóa ở những thôn, làng (Trần Đức Thanh, Chủ biên, 2014). Ở Việt Nam, du lịch dựa vào cộng đồng được quan tâm nghiên cứu một cách chính thức

tại “Hội thảo chia sẻ bài học kinh nghiệm phát triển du lịch cộng đồng Việt Nam - 2003”. Từ đó đến nay, đã có nhiều nghiên cứu đi theo hướng này; trong đó, các tác giả đồng nhất quan điểm về du lịch cộng đồng và du lịch dựa vào cộng đồng là một. Đồng thời, các nghiên cứu cũng chỉ ra rằng đó là hoạt động du lịch có sự tham gia của cộng đồng địa phương vào tất cả các hoạt động du lịch, trong đó có cả kinh doanh dịch vụ du lịch; là loại hình du lịch phát triển dựa vào những giá trị tự nhiên và nhân văn của cộng đồng địa phương, có sự tham gia tích cực và chủ động của người dân nhằm đem lại lợi ích cho chính cộng đồng. Để phát triển bền vững loại hình du lịch này, cần có ít nhất 3

điều kiện sau: i) đặc trưng sinh thái và bản sắc văn hóa; ii) sự hợp tác chặt chẽ, hiệu quả từ nhiều phía: cơ quan quản lý nhà nước, công ty du lịch, người dân địa phương; iii) điều kiện vật chất, cơ sở hạ tầng (Võ Quế, 2006; Trần Đức Thanh, Trần Thị Mai Hoa, 2010; Trần Đức Thanh, Chủ biên, 2014).

Có thể nói, cho đến nay nghiên cứu lý luận và thực tiễn về du lịch cộng đồng đã được nhiều tổ chức và nhà khoa học đề cập, song chủ yếu là tại các vườn quốc gia và khu bảo tồn thiên nhiên (Bùi Thị Hải Yến, Chủ biên, 2012; Trần Đức Thanh, Chủ biên, 2014), còn du lịch cộng đồng ở các địa phương chưa được quan tâm đúng mức. Do đó, bài viết này tập trung tìm hiểu loại hình du lịch dựa vào cộng đồng của các dân tộc ở xã Tân Lập, huyện Mộc Châu, tỉnh Sơn La - nơi có nhiều tiềm năng phát triển du lịch. Mục tiêu đặt ra là nhận diện vai trò của từng loại nguồn lực; hiện trạng phát triển du lịch; những thuận lợi, khó khăn và đề xuất giải pháp góp phần cho việc thúc đẩy sự phát triển loại hình du lịch này.

1. Các nguồn tài nguyên cho phát triển du lịch

1.1. Tài nguyên tự nhiên

Xã Tân Lập có diện tích tự nhiên 98,13km² (Cục Thống kê tỉnh Sơn La, 2016), phía Đông giáp xã Tà Lài, thị trấn Nông Trường; phía Tây giáp huyện Yên Châu, phía Nam giáp xã Chiềng Hắc và phía Bắc giáp xã Tân Hợp. Tại đây, có hai dạng địa hình chính là núi cao từ 950 - 1350m so với mực nước biển; khu vực bình nguyên từ 850 - 1.000m. Tính chất khí hậu á nhiệt đới rất rõ rệt, với nhiệt độ trung bình trong năm là 18°C; số ngày mưa trung bình từ 70 đến 120 ngày; số

ngày sương mù khoảng 100 ngày (Lê Bá Thảo, 1998).

Độ che phủ rừng đạt 47,72% với nhiều loài cây quý hiếm như: Chò Chỉ, Nghiến, Đinh Hương, Lát, Bách Xanh (Đỗ Thị Mùi, 2010). Hệ thống hang động trên địa bàn xã có cấu trúc độc đáo, kết nối với hệ thống hang động dọc sông Đà. Đây là tiềm năng cho việc phát triển hình thức du lịch bằng đường bộ và đường thủy.

Cảnh quan sinh thái trong xã mang đặc trưng của vùng cao, với khí hậu mát mẻ, không khí trong lành, yên tĩnh, không gian thoáng đãng là nơi nghỉ chân lý tưởng cho du khách với nhiều lựa chọn khác nhau: nghỉ dưỡng, tham quan đồi chè; khám phá hang động; tham quan bản làng của đồng bào dân tộc thiểu số;...

1.2. Tài nguyên nhân văn

Xã Tân Lập có 9.055 nhân khẩu, trong đó gồm 4.473 người Thái, 1.972 người Hmông, 1.641 người Kinh, 550 người Dao, còn lại số ít là người Tày, Mường, Giáy, La Ha, các dân tộc cư trú ở 18 bản (Tổng cục Thống kê, 2009). Điều này giúp du khách có thể trải nghiệm một môi trường đa dạng về văn hóa, hệ sinh kế. Sự đa dạng ấy bao gồm:

- Ẩm thực dân tộc độc đáo với nhiều món ăn truyền thống. Đến với bản làng của đồng bào nơi đây, thực khách còn có thể thưởng thức nhiều món ăn được chế biến công phu mang đậm chất dân tộc như món thịt lợn ướp chua, cháo chua, thịt gà nấu măng chua, cá nướng, măng đắng luộc, thịt trâu khô,... Trong đó, ấn tượng và tiêu biểu nhất là món xôi được nhuộm với nhiều màu sắc khác nhau rất hấp dẫn. Món xôi này không chỉ là lễ vật dâng lên cúng tổ tiên

trong những ngày lễ tết quan trọng trong năm mà còn là biểu tượng của tình yêu đôi lứa: “Xôi đen đỏ để đợi anh yêu”. Ngoài ra, nồi *thắng cố* “sôi sùng sục” trên bếp của đồng bào Hmông khiến người ta ăn một lần nhớ mãi. Cùng với những món ăn đậm đà đó là những vò rượu ngô hoặc gạo được làm từ men lá do đồng bào tự sản xuất rất được du khách ưa chuộng.

- Người dân các bản sinh sống tập trung dưới những mái nhà sàn truyền thống (người Mường, người Thái) hoặc nhà đất (người Hmông, người Dao). Các bản Thái thường quần tụ ven suối, chân đồi theo tiêu chí “sơn châu thủy tự”. Do đó, nhà sàn của người Thái nằm ở thung lũng giúp tránh độ ẩm cao, côn trùng hay thú dữ. Nhà của người Thái luôn dựng theo hình thái của núi, sông suối, cánh đồng nơi mình sinh sống, thường là lưng tựa núi, hướng nhìn ra thung lũng. Sở dĩ như vậy là vì gió thường thổi dọc thung lũng, cho nên áp lực của gió lên ngôi nhà là nhỏ nhất. Còn người Hmông ở trên núi cao, cấu trúc nhà đất của người Hmông làm mát vào mùa hè và giữ ấm vào mùa đông, lại có thể chống được thú dữ và thiên nhiên khắc nghiệt. Như vậy, mỗi loại hình nhà cửa truyền thống của các dân tộc đều thể hiện thế ứng xử khôn khéo sao cho phù hợp với điều kiện tự nhiên, kinh tế, xã hội của các dân tộc. Đây vừa là sản phẩm vật chất vừa là không gian văn hóa - xã hội của từng tộc người.

- Nghề thủ công truyền thống: Người dân nơi đây còn lưu giữ được nghề đan lát và dệt thổ cẩm. Với sự sáng tạo của khối óc và sự khéo léo của đôi bàn tay, người Thái đã tạo ra các sản phẩm tinh xảo như chăn, đệm, địu, màn, tà áo, khăn, túi... với các

dạng thức hoa văn rất đa dạng, phong phú gồm nhiều loại động vật, mặt trời, hoa lá, cây cỏ... được phối màu một cách hài hòa. Trong đó, chiếc khăn và những chiếc túi nhỏ xinh xắn là các sản phẩm được du khách ưa chuộng và mua nhiều nhất, đặc biệt là khách nước ngoài.

- Biểu diễn văn nghệ dân gian. Xã Tân Lập có 5 đội văn nghệ với tổng số thành viên gồm 30 người, trong đó, phần lớn là phụ nữ trong độ tuổi từ 18 đến 40, thường xuyên tổ chức các buổi sinh hoạt văn nghệ truyền thống, định kỳ hoặc khi có khách yêu cầu. Mỗi bài hát, từng điệu múa đều thể hiện đặc trưng văn hóa của các dân tộc. Người Hmông nổi tiếng về các điệu múa khèn. Người Thái có xòe vòng quanh đồng lúa, quanh hồ rượu cần với sự tham gia đông đảo của già trẻ, gái trai trong tiếng chiêng trống rộn ràng. Xòe vòng sôi nổi bao nhiêu thì xòe điệu lại nhẹ nhàng, tinh tế bấy nhiêu. Ngoài ra, để phục vụ nhu cầu của khách du lịch hiện nay, những điệu múa xòe nhảy sạp duyên dáng cũng được tổ chức tại các nhà sàn.

- Các tộc người ở Tân Lập có nhiều phong tục tập quán độc đáo thu hút khách du lịch đến tham quan, tìm hiểu, đặc biệt là những lễ hội đặc sắc như *gầu tào* của người Hmông, *hoa ban* của người Thái,...

- Phương thức sản xuất của người dân tại Tân Lập là một trong những tiềm năng thu hút khách du lịch. Đó là khi khách du lịch đến tham quan tại bản, họ sẽ được tham gia các hoạt động lao động sản xuất cùng người dân tại địa phương như trồng chè, hái chè, sao chè, thưởng thức chè, trồng ngô, trồng đậu, nấu những món ăn của các dân tộc Thái, Dao, Hmông với nguyên liệu có sẵn trong vườn, xem các chương trình

văn nghệ do dân bản biểu diễn,... Sau những lần tham quan và được trải nghiệm tại nơi đây, du khách sẽ cảm thấy thật thoải mái dễ chịu và có thêm nhiều kiến thức cho bản thân.

1.3. Cơ sở vật chất phục vụ du lịch

Hiện nay, tại xã có 04 gia đình xây dựng nhà sàn để kinh doanh du lịch, mỗi hộ có thể cung cấp chỗ ngủ cho khoảng 80 - 100 khách/đêm/nhà sàn. Du khách có thể yên tâm nếu muốn ở nhà sàn và thưởng thức các món ăn đặc sắc của người dân địa phương. Hệ thống điện lưới đã được đầu tư đến từng thôn bản, song nước sạch vẫn chưa

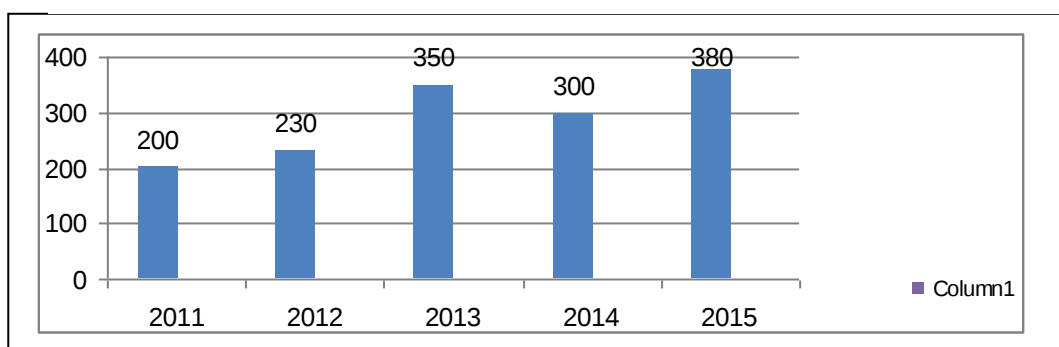
đủ để sử dụng trong mùa du lịch, khi lượng khách tập trung đông vào cùng một thời điểm. Bên cạnh đó, hệ thống đường giao thông liên huyện, liên xã vừa được nâng cấp theo tiêu chuẩn nông thôn mới, bảo đảm việc đi lại của người dân.

2. Hiện trạng hoạt động du lịch

2.1. Khách du lịch

Lượng khách du lịch tới xã Tân Lập ngày càng tăng, từ 200 khách năm 2011 lên thành 380 khách năm 2015, trong đó có khoảng 100 khách là người nước ngoài (xem Hình 1).

Hình 1. Lượng khách du lịch đến Tân Lập (2011-2015)

Nguồn: Báo cáo kinh tế, xã hội xã Tân Lập giai đoạn 2011 - 2015.

Theo thống kê của Phòng Văn hóa, Thể thao và Du lịch huyện Mộc Châu và qua phỏng vấn tại địa phương, chúng tôi được biết, khách du lịch đến Tân Lập chủ yếu từ Hà Nội và một số tỉnh khu vực đồng bằng Bắc Bộ theo chương trình du lịch của các công ty lữ hành. Trước mắt, ở Tân Lập mới có sự phối kết hợp của người dân địa phương với công ty du lịch Hanspend. Công ty này bên cạnh việc đưa khách nội địa lên, cũng đã tổ chức cho khá nhiều đoàn khách nước ngoài đến Tân Lập.

Mục đích những chuyến đi của du khách trong nước và khách nước ngoài đến Tân Lập chủ yếu là để tận hưởng cảnh quan thiên nhiên và không khí trong lành, đồng thời tìm hiểu các đặc điểm văn hóa cộng đồng dân tộc ở địa phương. Bên cạnh đó, cũng có một số lượng nhỏ khách du lịch là người nước ngoài đến Tân Lập với mục đích nghiên cứu học tập. Qua phỏng vấn người dân địa phương, cho tới thời điểm năm 2016 đã có 2 nhà khoa học người nước ngoài đến đây vừa tìm hiểu đời sống của

người dân vừa kết hợp nghiên cứu học tập. Trung bình mỗi năm họ ở lại địa phương khoảng 3 - 5 tháng.

2.2. Doanh thu từ du lịch

Hiện tại, ở xã Tân Lập có rất ít gia đình tham gia dịch vụ du lịch, chủ yếu là các hộ dân ở bản Dọi và bản Hoa tham gia. Công ty du lịch Handspend - doanh nghiệp duy nhất đang hoạt động trên địa bàn xã, có trụ sở tại Hà Nội đã đầu tư phát triển mô hình du lịch cộng đồng tại bản Dọi. Trong đó, hình thức hoạt động chính là kết hợp giữa người dân địa phương và doanh nghiệp ở đây theo phương thức: doanh nghiệp góp vốn đầu tư xây dựng nhà sàn, hướng dẫn nấu ăn, hướng dẫn làm du lịch, còn người dân góp đất và người. Lợi ích được chia sẻ như sau: khi bắt đầu đi vào hoạt động, công ty du lịch dẫn khách lên, công ty du lịch thu tiền ngủ, còn các chi phí ăn uống và các dịch vụ khác thì chủ nhà được thu. Giá tiền ngủ ở đây chỉ dao động trong khoảng 60.000 - 70.000 đồng/người/đêm (với khách trong nước); khách nước ngoài 100.000 đồng/người/đêm; còn dịch vụ ăn uống cũng vào khoảng 150.000 đồng/người/bữa ăn chính. Theo số liệu của UBND xã Tân Lập, năm 2011 ở bản Dọi có một gia đình làm du lịch với doanh thu hàng năm đạt khoảng 90 triệu đồng. Sau hai năm, số gia đình làm du lịch của bản đã tăng lên thành 4 hộ, trong đó có một gia đình xây dựng mô hình du lịch sinh thái. Từ năm 2013 đến nay, những hộ này đã đón được trên 20 lượt khách du lịch trong và ngoài nước (chủ yếu là khách quốc tế đến từ nhiều quốc gia) với tổng số trên 300 người, đem lại doanh thu trên 300 triệu đồng, nguồn thu

nhập chủ yếu từ lưu trú, ăn uống và các dịch vụ khác. Không chỉ có bản Dọi, hiện nay ở bản Hoa cũng đã có một hộ tham gia làm du lịch. Ngoài ra, tại bản Hoa 2 cũng đã đón khách du lịch đến thăm quan, tìm hiểu đời sống sinh hoạt của người dân nơi đây.

Cùng với sự gia tăng khách du lịch đến Tân Lập, thời gian lưu lại của du khách ở địa phương cũng đã tăng lên. Theo thống kê của Ban Quản lý du lịch Mộc Châu (2005), năm 2012 khách du lịch chỉ ở lại địa phương khoảng 1,5 ngày, nhưng đến năm 2015 đã tăng lên 1,9 ngày. Điều này chứng tỏ địa phương đã dần có những điểm nhấn để thu hút du khách nghỉ lại lâu hơn cũng như thưởng thức các đặc trưng văn hóa và những đặc sản nơi đây.

Như vậy, du lịch ở Tân Lập đã bắt đầu phát triển, tuy nhiên khách chủ yếu biết tới bản Hoa, bản Dọi thông qua sự dẫn dắt của công ty lữ hành. Lượng khách du lịch tới Tân Lập so với tổng lượng khách đến Mộc Châu còn rất khiêm tốn. Thực tế này có thể được lý giải bởi một số lý do sau: i) Tân Lập cách trung tâm thị trấn Mộc Châu khá xa, đường giao thông tới đây còn chưa thực sự thuận tiện; ii) dịch vụ du lịch ở đây còn nhiều hạn chế, khách tới đây chủ yếu là tham quan làng bản, nghỉ tại nhà dân. Những dịch vụ này chỉ thu hút một lượng nhỏ khách du lịch thích khám phá và trải nghiệm. Trong tương lai, để du lịch cộng đồng thực sự là điểm nhấn cho phát triển du lịch ở Tân Lập, chính quyền và người dân cần có sự đầu tư hơn nữa, nhất là về chất lượng du lịch.

2.3. Sự tham gia của cộng đồng địa phương vào du lịch

Các dịch vụ ban đầu của hoạt động du lịch chính mà người dân ở Tân Lập có thể thực hiện là cung cấp dịch vụ ăn, nghỉ cho khách. Ngoài ra còn có biểu diễn văn nghệ truyền thống và một vài hoạt động khác, như:

- *Biểu diễn văn nghệ truyền thống*: Du khách ở lại nhà dân thường có nhu cầu được thưởng thức những tiết mục văn nghệ truyền thống của các tộc người. Ở đây, biểu diễn văn nghệ của người Thái là phổ biến nhất. Đáp ứng nhu cầu của du khách, mỗi bản đều có đội văn nghệ thường xuyên tập luyện và biểu diễn tại nhà phục vụ du khách. Đội văn nghệ của các bản do Chi hội Phụ nữ của bản thành lập, như ở Bản Dọi có 01 đội văn nghệ, khi nào khách có nhu cầu là sẵn sàng biểu diễn. Trung bình mỗi đội văn nghệ có 6 - 8 thành viên, biểu diễn mỗi tối khoảng 1 - 1,5 tiếng và đội văn nghệ được trả 800.000 đồng/tối. Dịch vụ này không những đem lại việc làm và thu nhập ổn định cho người dân, đặc biệt là phụ nữ mà còn gìn giữ được những nét văn hóa truyền thống của địa phương. Chính việc phát triển du lịch đã thúc đẩy người dân bảo tồn và khôi phục lại những lời ca, điệu múa của dân tộc mình.

- *Bán sản phẩm nông nghiệp*: Bên cạnh việc cung cấp một số dịch vụ du lịch thì nhiều sản phẩm nông nghiệp như chè xanh, thuốc nam, sữa, mật ong, các loại hoa quả như mận, đào, bơ... cũng rất được du khách ưa chuộng. Tại bản Dọi, người dân tự lựa chọn những lá chè tươi, chất lượng chế biến thành chè khô bán và được rất nhiều khách ưa thích. Ở đây có 3 loại, chè Kim

Tuyên 100.000 đồng/kg, nếu khách mua nhiều còn được giảm giá; chè Bát Tiên và San Tuyết thì 80.000 đồng/kg. Ngoài chè, thuốc nam của người Thái, chủ yếu là thuốc bổ máu cho phụ nữ mới sinh cũng là sản phẩm được một số du khách lựa chọn.

- *Nấu ăn cho khách*: Đối với những phụ nữ biết chế biến các món ăn truyền thống dân tộc, vào những dịp đông khách họ có thể tham gia nấu ăn cho các hộ gia đình có dịch vụ cho khách lưu trú tại nhà. Thông thường, vào dịp này nhu cầu ăn uống của khách tăng cao, chủ nhà phải thuê thêm người nấu nướng, mỗi nhà thuê khoảng 2 - 3 người phụ nữ nấu ăn và rửa dọn. Đối với những người có kinh nghiệm, trung bình phụ giúp nấu ăn được trả 300.000 đồng/ngày, rửa dọn bát đĩa là 200.000 đồng/ngày. Như vậy, vào thời điểm nông nhàn thì đây cũng là nguồn thu nhập đáng kể dù không có nhiều người tham gia công việc này.

- *Hướng dẫn viên du lịch*: Hướng dẫn viên du lịch hiện nay chủ yếu là nhân viên của các công ty du lịch khi đưa khách lên Tân Lập. Tuy nhiên, các hướng dẫn viên này chưa hiểu hết được những đặc trưng văn hóa của địa phương để giới thiệu cho du khách, đặc biệt là khách nước ngoài. Do đó, họ chưa đáp ứng được yêu cầu tìm hiểu về văn hóa truyền thống của các dân tộc địa phương của du khách. Vì vậy, có đôi lúc người địa phương đồng thời là hướng dẫn viên du lịch, nhưng đội ngũ này vẫn phải nhờ đến sự phiên dịch của các công ty lữ hành.

Điều này đặt ra vấn đề là, hướng dẫn viên của các công ty du lịch tuy biết ngoại ngữ nhưng lại không hiểu hết những nét đặc trưng của địa phương để giới thiệu cho du

khách. Trong khi đó, người dân địa phương hiểu biết về văn hóa của mình thì lại không biết ngoại ngữ để giao tiếp với khách nước ngoài. Đây là tình hình chung tại những bản có loại hình du lịch cộng đồng ở Mộc Châu khi đón các đoàn khách nước ngoài. Năm bắt được hạn chế này, các nhà quản lý du lịch Mộc Châu đã mở những lớp học ngoại ngữ ngắn hạn cho người dân địa phương tham gia vào các hoạt động du lịch tại những bản du lịch cộng đồng. Tuy nhiên, điều này cũng cần nhiều thời gian mới có thể đáp ứng được yêu cầu về chất lượng hướng dẫn viên du lịch.

Có thể nói, sự tham gia vào hoạt động du lịch của người dân Tân Lập vẫn chưa mang tính chuyên nghiệp nên thu nhập từ những hoạt động này còn khá khiêm tốn. Trong thời gian tới, dựa vào nhu cầu của du khách, địa phương có thể tìm hiểu thêm các hoạt động dịch vụ du lịch khác để thu hút được sự tham gia nhiều hơn nữa của cộng đồng nơi đây.

2.4. Các hoạt động du lịch trong vùng

Như đã đề cập ở trên, khách du lịch biết đến Tân Lập chủ yếu nhờ vào tour du lịch của công ty lữ hành. Sau này, khi quen đường đi, nhiều du khách trẻ tuổi muốn trải nghiệm mạo hiểm cũng như khám phá những điểm mới lạ khi tới Tân Lập, họ tự tổ chức các nhóm nhỏ đi cùng nhau với một số hoạt động du lịch sau:

- *Du lịch tham quan, ngắm cảnh làng bản*: Với đặc trưng và vùng cao nguyên đá vôi, có vẻ đẹp của cao nguyên, núi, rừng, sông Đà hùng vĩ, cùng nhiều hang động, có đồi chè xanh bạt ngàn, kết hợp với nền văn hóa địa phương đa dạng, là những thế mạnh

để Tân Lập có thể khai thác phát triển du lịch thăm quan, ngắm cảnh. Đặc biệt, du khách có thể được đến thăm nhà của người dân địa phương, đồng thời tìm hiểu các nghề thủ công truyền thống của họ.

- *Du lịch kết hợp nghiên cứu học tập*: Tân Lập được thiên nhiên ban tặng nhiều hang động với các di chỉ khảo cổ còn khá nguyên vẹn. Chính vì thế, nơi đây đã và đang thu hút được sự quan tâm của nhiều nhà nghiên cứu ở các lĩnh vực khác nhau.

- *Du lịch cộng đồng*: Đây là loại hình du lịch mà khi du khách tham gia sẽ được hòa mình vào cuộc sống của người dân địa phương: cùng hái chè, cùng làm ruộng, cùng hái mận và tìm hiểu văn hóa văn nghệ nơi họ sinh sống. Loại hình du lịch này mới bắt đầu phát triển ở Tân Lập từ năm 2011. Khi tham gia loại hình du lịch này, du khách có thể ngủ qua đêm trong những ngôi nhà sàn đặc trưng của người Thái và thưởng thức ẩm thực của người dân địa phương. Hình thức du lịch này vừa hấp dẫn khách du lịch vừa đem lại việc làm, thu nhập cho người dân.

3. Thuận lợi và khó khăn trong phát triển du lịch dựa vào cộng đồng ở Tân Lập

Là một địa phương miền núi, xã Tân Lập có tài nguyên hoang sơ, bản sắc văn hóa dân tộc độc đáo, đa dạng, rất thuận lợi cho phát triển loại hình du lịch dựa vào cộng đồng. Minh chứng cho điều này là đã có công ty du lịch từ Hà Nội đầu tư vốn vào một nơi cách xã trung tâm huyện Mộc Châu để cùng người dân phát triển du lịch. Sau 4 năm hoạt động, du lịch dựa vào cộng đồng bước đầu đã thu được một số kết quả khả quan.

Ngoài những thuận lợi nêu trên, phát triển du lịch dựa vào cộng đồng ở đây còn gặp phải một số khó khăn. Cụ thể là:

i) Vấn đề vốn đầu tư: Để có thể cung cấp được dịch vụ nghỉ cộng đồng, người dân phải dựng được những ngôi nhà sàn gỗ đặc trưng của người Thái để đáp ứng nhu cầu của du khách. Vốn đầu tư xây dựng lên đến hàng trăm triệu đồng, nếu không được giúp đỡ từ bên ngoài thì một gia đình khó có thể thực hiện được. Ngoài ra, hệ thống giao thông cũng như cơ sở hạ tầng vật chất kỹ thuật ở Tân Lập còn chưa phát triển đồng bộ, gây khó khăn cho việc đi lại của du khách.

ii) Nguồn nhân lực: Người dân Tân Lập vốn quen với hoạt động nông nghiệp như trồng trọt và chăn nuôi. Đa số họ còn rất ngỡ ngàng trong việc cung cấp các dịch vụ du lịch hay tiếp đón khách tới tham quan tại gia đình. Đây là một trong những rào cản lớn trong phát triển du lịch dựa vào cộng đồng ở địa phương miền núi, chứ không riêng Tân Lập.

iii) Các sản phẩm du lịch của địa phương còn đơn điệu, chưa đáp ứng được nhu cầu của du khách.

iv) Hoạt động liên kết du lịch trong và ngoài địa phương còn thiếu chặt chẽ, chưa đồng bộ. Các nhóm hộ, gia đình tham gia cung cấp dịch vụ du lịch chưa có sự thống nhất trong việc xây dựng chương trình du lịch, tour, tuyến du lịch.

4. Giải pháp phát triển du lịch dựa vào cộng đồng ở Tân Lập

Trước thực trạng phát triển du lịch dựa vào cộng đồng cùng với những tiềm năng và thách thức ở xã Tân Lập, chúng tôi đề xuất một số giải pháp để góp phần thúc đẩy du lịch dựa vào cộng đồng ở địa phương như sau:

Thứ nhất, đẩy mạnh đầu tư phát triển du lịch: Tập trung đầu tư từ nguồn vốn ngân sách Nhà nước (cả Trung ương và địa phương); ưu tiên phát triển hệ thống cơ sở hạ tầng tại các khu du lịch, các điểm du lịch tiềm năng. Ngoài ra, cần có chính sách huy động và tạo mọi nguồn vốn giải quyết nhu cầu đầu tư, đảm bảo tốc độ tăng trưởng theo hướng bền vững. Thực hiện xã hội hóa phát triển du lịch, khuyến khích và tạo điều kiện thuận lợi để các thành phần kinh tế tham gia hoạt động kinh doanh du lịch dưới các hình thức khác nhau. Đặc biệt, tạo điều kiện về vốn cho người dân địa phương, khuyến khích các hộ có điều kiện đầu tư cơ sở vật chất phục vụ du lịch. Bên cạnh đó, các cấp chính quyền cần có phương án đưa Tân Lập trở thành một trong những địa phương được quy hoạch cho phát triển du lịch dựa vào cộng đồng ở Mộc Châu.

Thứ hai, nâng cao năng lực cộng đồng: Đây là giải pháp then chốt trong việc phát triển du lịch dựa vào cộng đồng và nâng cao chất lượng sống cho người dân địa phương. Đặc biệt, với một địa phương vùng núi, cơ cấu dân số đa dạng thành phần dân tộc, có nền văn hóa khác nhau, việc đào tạo nguồn nhân lực là một việc làm hết sức khó khăn, cần được tiến hành trong một lộ trình lâu dài, được nghiên cứu và lên kế hoạch cụ thể. Chính quyền địa phương cần có kế hoạch, tạo điều kiện cho người dân tham gia các lớp đào tạo, trước hết là ngắn hạn cho những hộ gia đình đang cung cấp du lịch tại địa phương. Tuyển chọn trực tiếp người dân địa phương, đào tạo cho họ những kỹ năng làm việc trong hoạt động du lịch từ cách chuyên chở khách, hướng dẫn du lịch, sản

xuất và bán các sản phẩm thủ công mỹ nghệ, lương thực, thực phẩm,... Trong quá trình đào tạo, cần đi đôi thực hành nghiệp vụ và lồng ghép nâng cao nhận thức cộng đồng trong bảo tồn tự nhiên, gìn giữ bản sắc văn hóa cộng đồng. Thêm nữa, cần tuyên truyền, nâng cao ý thức cộng đồng về vệ sinh môi trường, tạo cảnh quan làng bản trong lành, sạch sẽ; lồng ghép tham quan du lịch với bảo vệ môi trường.

Thứ ba, phát triển thị trường và xây dựng sản phẩm du lịch nhằm cân bằng mối quan hệ cung và cầu trong hoạt động kinh doanh du lịch, tạo thế ổn định và phát triển du lịch bền vững. Cần có những chính sách khuyến khích và hỗ trợ công tác nghiên cứu phát triển, bao gồm sở thích của khách, tâm lý khách, thời gian thích hợp để khách đi du lịch, đối tượng khách,...

Thứ tư, cần có sự hợp tác liên kết chặt chẽ giữa xã Tân Lập với các địa phương khác trong huyện Mộc Châu và trong tỉnh Sơn La, thậm chí liên tỉnh bởi các khu vực gần nhau có những nét tương đồng về giá trị tài nguyên du lịch. Việc hợp tác, liên kết trong quản lý và khai thác tiềm năng du lịch là rất cần thiết, có thể tập trung vào các nội dung sau: xây dựng chương trình du lịch, quảng bá xúc tiến hình ảnh du lịch, đầu tư phát triển sản phẩm du lịch của vùng tạo thương hiệu sản phẩm riêng biệt, học hỏi mô hình các làng, bản du lịch có hiệu quả...

5. Kết luận

Xã Tân Lập có nhiều tiềm năng để phát triển du lịch cộng đồng. Người dân đã nắm bắt những cơ hội để đẩy mạnh phát triển du lịch. Họ bắt đầu có sự liên kết với

các công ty lữ hành để đưa du khách đến thăm địa phương, đồng thời cung cấp những dịch vụ du lịch khác nhau như: phòng nghỉ, ăn uống, hướng dẫn du lịch, hướng dẫn thực hiện các công việc nhà nông, bán các sản phẩm nông lâm nghiệp,... Tuy nhiên, sự tham gia của họ vẫn còn khá thụ động, chưa mang tính chuyên nghiệp cao. Để hoạt động du lịch ở đây có thể phát triển hơn nữa, góp phần xóa đói, giảm nghèo gắn với bảo vệ môi trường và phát triển du lịch bền vững thì chính quyền và người dân xã Tân Lập cần cố gắng nhiều hơn nữa, tìm hiểu học hỏi kinh nghiệm làm du lịch cộng đồng từ các địa phương khác, đầu tư cơ sở vật chất kỹ thuật, tự học tập nâng cao năng lực cộng đồng, tuyên truyền giữ gìn vệ sinh cảnh quan thiên nhiên rộng rãi trong cộng đồng dân cư. Đây chính là những giải pháp có tính chất quyết định ban đầu để phát triển du lịch và thu hút thêm nhiều du khách tới đây trong tương lai.

Tài liệu tham khảo

1. Ban Chỉ đạo Tổng điều tra dân số và nhà ở trung ương (2010), *Tổng Điều tra dân số và nhà ở Việt Nam năm 2009*, Nxb. Thống kê, Hà Nội.
2. Ban Quản lý du lịch Mộc Châu (2015), Báo cáo tổng hợp *Quy hoạch tổng thể phát triển khu du lịch quốc gia Mộc Châu, tỉnh Sơn La đến năm 2020, tầm nhìn đến năm 2030*.
3. Cục Thống kê tỉnh Sơn La (2016), *Niên giám thống kê năm 2015*, Nxb. Thống kê, Hà Nội.
4. Đỗ Thị Mùi (2010), *Nghiên cứu tổ chức*

lãnh thổ du lịch tỉnh Sơn La, Luận án tiến sĩ Địa lý, Đại học Sư phạm Hà Nội, Hà Nội.

5. Võ Quế (2006), *Du lịch cộng đồng - Lý thuyết và vận dụng*, Tập 1, Nxb. Khoa học kỹ thuật, Hà Nội.

6. Lê Bá Thảo (1998), *Việt Nam: Lãnh thổ và các vùng địa lý*, Nxb. Thế giới, Hà Nội.

7. Phạm Ngọc Thắng (2010), *Phát triển du lịch gắn với xóa đói giảm nghèo ở Lào Cai*, Luận án tiến sĩ Kinh tế, Đại học Kinh tế quốc dân Hà Nội.

8. Trần Đức Thanh (Chủ biên), Lê Thu Hương, Trần Đức Thắng, Trần Thị Mai Hoa, Phạm Thị Hương (2014), *Một số vấn đề du*

lịch sinh thái cộng đồng và an sinh xã hội tại vườn quốc gia Cúc Phương, Nxb. Đại học quốc gia Hà Nội, Hà Nội.

9. Trần Đức Thanh, Trần Thị Mai Hoa (2010), “Nhận thức về du lịch cộng đồng ở Việt Nam: thực trạng và giải pháp”, trong: *Tuyển tập các báo cáo khoa học*, Hội thảo khoa học quốc tế địa lý Đông Nam Á lần thứ X, Nxb. Đại học Sư phạm, Hà Nội, tr. 228-236.

10. UBND xã Tân Lập (2016), *Báo cáo tình hình kinh tế - xã hội xã Tân Lập 2011-2015*.

11. Bùi Thị Hải Yến (Chủ biên), Phạm Thị Ngọc Diệp, Nguyễn Thị Thúy Hằng, Lê Thị Hiền Thanh, Phạm Bích Thủy (2012), *Du lịch cộng đồng*, Nxb. Giáo dục, Hà Nội.

Nhà nghỉ cộng đồng của người Thái ở bản Dọi, xã Tân Lập,
huyện Mộc Châu, tỉnh Sơn La

Ảnh: Phạm Thị Cẩm Vân, chụp năm 2016